

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Μ-ΣΕΝΑΠΙΟ (χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία στη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών): «Η βυζαντινή εικόνα και η θεολογία της»

Μαρία Παζάρσκη*,

* Δρ. Θεολογίας, Εκπαιδευτικός, Διευθύντρια στο 2ο Γυμνάσιο Αμαρουσίου

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Παζάρσκη, Μ. (2019). Μ-ΣΕΝΑΠΙΟ (χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία στη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών): «Η βυζαντινή εικόνα και η θεολογία της». *Θρησκευτική Εκπαίδευση / Greek Journal of Religious Education*, 2(2), 123-134

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

Μ-ΣΕΝΑΡΙΟ (χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία στη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών): «Η βυζαντινή εικόνα και η θεολογία της»

Μαρία Παζάρσκη*,

* Δρ. Θεολογίας, Εκπαιδευτικός, Διευθύντρια στο 2ο Γυμνάσιο Αμαρουσίου

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

1. Σκοπός & Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα της Διδακτικής Πρακτικής
Γενικός Σκοπός: Οι μαθητές να κατανοήσουν ότι αυτό που κάνει ξεχωριστής σημασίας τη βυζαντινή εικόνα είναι ο παιδαγωγικός της ρόλος για τον πιστό. Ο πιστός διδάσκεται από την εικόνα βασικές διδασκαλίες του χριστιανισμού. Η τέχνη της βυζαντινής εικόνας είναι άρρηκτα δεμένη με τη χριστιανική θεολογία.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα ως προς το γνωστικό αντικείμενο και ως προς τη μαθησιακή διαδικασία:

Στόχοι- Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα μ-σεναρίου:

- να αναζητούν και να βρίσκουν κατάλληλους πόρους από ποικιλία πηγών, για να εκφράζονται και να μαθαίνουν δημιουργικά
- να αναπτύσσουν δεξιότητες νέου γραμματισμού
- να επινοούν οι ίδιοι τρόπους παρουσίασης των αποτελεσμάτων της εργασίας τους
- να συνεργάζονται
- να μπορούν να ανακαλύπτουν τα μυστικά της βυζαντινής εικόνας και να διαπιστώνουν τη διαχρονική αισθητική και πολιτισμική αξία της
- να ανακαλύπτουν την παρουσία του «ιερού» και τον αιτιώδη ρόλο του στην τέχνη και στον πολιτισμό
- να αναγνωρίζουν στις εικόνες την αποτύπωση της μαρτυρίας και της εσχατολογικής προσδοκίας της Εκκλησίας.
- **Χρήση ψηφιακών εργαλείων**

Στη χρήση των εργαλείων υπάρχει μια διαβάθμιση από τα εργαλεία αναζήτησης και άντλησης πληροφοριών (βίντεο, ιστότοποι, βικιλεξικά) στα εργαλεία δημιουργίας, συνεργασίας και έκφρασης στο πλαίσιο του εποικοδομητισμού.

Ψηφιακά εργαλεία που αξιοποιούνται στο μ-σενάριο και γιατί:

- Η/Υ και βιντεοπροβολέας για την προβολή βίντεο
- Βίντεο: <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/320?locale=el>
- <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/322?locale=el>
- <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/259?locale=el>
- <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/318?locale=el>

- <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/321?locale=el>
- <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/320?locale=el>
- Διαδίκτυο, ως περιβάλλον αναζήτησης πληροφοριών (εικόνων, βίντεο κ.ά.)

Ιστότοποι, ως σημαντικές πηγές άντλησης πληροφοριών για τις δραστηριότητες που θα υλοποιήσουν οι μαθητές στο πλαίσιο του συγκεκριμένου μ-σεναρίου (συμπλήρωση και εμπλουτισμός του εννοιολογικού χάρτη και ανάλυση της εικόνας που θα επιλέξουν):

- **Μάθημα 18.** «Οι άγιες εικόνες, έκφραση της πίστης»), **ιστότοποι:**

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/896,3324/>

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/98/794,2895/>

- **Μάθημα 19,** «Εικονομαχία, μια τραγωδία που συγκλόνησε την εκκλησία», σσ. 74-76, **ιστότοπος:**

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>

- **Μάθημα 20,** «Εκκλησιαστική τέχνη Α΄: ναοδομία και αγιογραφία», σσ. 78-81, **ιστότοπος:**

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>

- **Μάθημα 14.** «Αιρέσεις: Εσωτερική πληγή της Εκκλησίας, Κείμενο: *ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ*, σ. 56, **ιστότοπος:**

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>

- Ηλεκτρονικά λεξικά για αναζήτηση λημμάτων (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides, Wikiλεξικό – ψηφιακό λεξικό σε περιβάλλον web 2), ως περιβάλλοντα εργασίας για αναζήτηση πληροφοριών.
- Εννοιολογικός χάρτης που θα συντελέσει στην ενεργητική - αποτελεσματική μάθηση καθώς οι μαθητές με το που καλούνται να τον συμπληρώσουν μπαίνουν στη διαδικασία να δομήσουν τις γνώσεις τους οι οποίες θα απεικονιστούν πάνω στο χάρτη εννοιών όπου περιγράφονται οπτικά οι σχέσεις μεταξύ των ιδεών. Ταυτόχρονα θα δώσει τη δυνατότητα μιας γενικής, ολικής θεώρησης αλλά και επιλεκτικής εστίασης μιας γνωστικής περιοχής. Επιπλέον, θα λειτουργήσει ως εργαλείο ανάπτυξης και καλλιέργειας της κριτικής σκέψης κατά τη διάρκεια της εργασίας αλλά και του θεολογικού προβληματισμού (ανάλυση εικόνας).
- Επεξεργαστής κειμένου word. Από τη στιγμή που οι μαθητές εργάζονται στο εργαστήριο Πληροφορικής και έχουν ως ομάδα τον Η/Υ τους για να εργαστούν και να συνεργαστούν, το περιβάλλον του word, λόγω της ρευστότητας του κειμένου που παρέχει, βοηθά τους μαθητές ως προς το χρόνο και τη διευκόλυνση συνεργασίας στην ομάδα. Προσφέρει τη δυνατότητα να πειραματιστούν με το γράψιμο, να διορθώσουν και να καθαρογράψουν πιο γρήγορα το κείμενό τους για την ανάλυση της εικόνας στην αντίστοιχη δραστηριότητα από το να ακολουθήσουν αυτή τη διαδικασία στο χαρτί.

1.1 Εκτιμώμενη διάρκεια: 4 (τέσσερις διδακτικές ώρες)

Φάσεις του μ-σεναρίου, θέματα επεξεργασίας και διάρκεια:

α΄ φάση/3 ώρες (όχι συνεχόμενες): «Γνωριμία με τη βυζαντινή εικόνα»

β΄ φάση /1 ώρα : «Θεολογία της εικόνας»

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

2.1 Γενική Περιγραφή Διδακτικής Πρακτικής

Το συγκεκριμένο μ-σενάριο εντάσσεται στη διδασκαλία της Διδακτικής Ενότητας Π. «Η απεικόνιση του Θεού στον Χριστιανισμό, iv. Η ακμή της βυζαντινής εικόνας μετά την Εικονομαχία» από το Πρόγραμμα Σπουδών για τα Θρησκευτικά της Β΄ Γυμνασίου. Στο πλαίσιο της παρούσας Διδακτικής Ενότητας γίνεται προσπάθεια προσέγγισης της Θ.Ε.1. βάσει της βυζαντινής τέχνης. Στο στάδιο αυτό του μαθήματος οι μαθητές καλούνται να αναλύσουν και να αξιολογήσουν σε βάθος τη σημασία της βυζαντινής εικόνας στην πίστη, να διαμορφώσουν προσωπική άποψη και να προβληματιστούν επί αυτού του θέματος (στάδιο αναλύοντας).

Μέθοδος διδασκαλίας μ-σεναρίου: συμμετοχική (ομαδοσυνεργατική).

Μέσα διδασκαλίας μ-σεναρίου: καπέλα, πινέλα, βιντεοπροβολέας, Η/Υ, πίνακας, λευκή κόλλα πάνω στον πίνακα, χρωματιστά και λευκά χαρτάκια, μαρκαδόρος, USB stick.

Ρόλος καθηγητή: Η καθηγήτρια προσφέρει βοηθητικό υλικό, οδηγίες και φύλλο εργασίας στους μαθητές. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων μέσα στην τάξη κυκλοφορεί ανάμεσα στις ομάδες, συμβουλεύει τα μέλη τους, διευκολύνει στην επεξεργασία του βοηθητικού υλικού, υπενθυμίζει τον χρόνο, επιλύει απορίες. Συνεπώς, ο ρόλος της είναι υποστηρικτικός. Επιπλέον, συμβάλλει στο στάδιο της ανατροφοδότησης έχοντας τον κυρίαρχο ρόλο. Ωθεί τους μαθητές να υλοποιήσουν δραστηριότητες με τις οποίες καλλιεργείται ο εποικοδομητισμός.

Ρόλος των μαθητών: Οι μαθητές εργάζονται συνεργατικά, ακολουθούν τις οδηγίες της καθηγήτριας, λαμβάνουν υπόψη τις συμβουλές της, χρησιμοποιούν το βοηθητικό υλικό που τους υποδεικνύει, όμως, επιπλέον, ερευνούν, ταξινομούν το υλικό τους, δημιουργούν, αναπτύσσουν δεξιότητες νέου γραμματισμού αξιοποιώντας ψηφιακά εργαλεία των νέων τεχνολογιών, μαθαίνουν εργαζόμενοι δημιουργικά, προβληματίζονται.

Περιγραφή μ-σεναρίου:

Α΄ φάση μ-σεναρίου /3 ώρες (όχι συνεχόμενες): «Γνωριμία με τη βυζαντινή εικόνα»

1η διδακτική ώρα/ αίθουσα διδασκαλίας/χρόνος 45΄/Δραστηριότητα 1ης διδακτικής ώρας : α) προβολή βίντεο 8΄, β) οι ομάδες σε ρόλο αγιογράφου-εργασία σε ομάδες και παρουσίαση της εργασίας τους, χρόνος 25΄, γ) συζήτηση στην ολομέλεια, χρόνος 10΄.

Η καθηγήτρια δείχνει αρχικά με τη βοήθεια του Η/Υ και του βιντεοπροβολέα μια σειρά από πολύ σύντομα βίντεο συνολικής διάρκειας οκτώ λεπτών (8΄.06΄, για την ακρίβεια), με θέματα τη σημασία των εικόνων, τις τέσσερις κατηγορίες θρησκευτικών εικόνων, τις φορητές εικόνες και την τεχνική τους, την τέχνη του μωσαϊκού, τους ζωγράφους των θρησκευτικών εικόνων.

<http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/320?locale=el>

<http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/322?locale=el>

<http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/321?locale=el>

<http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/318?locale=el>

<http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/259?locale=el>

Πριν από την προβολή των βίντεο υποδεικνύει προφορικά στους μαθητές να εστιάσουν την προσοχή τους στην τεχνική και στα μέσα που χρησιμοποιεί ο αγιογράφος

όταν θέλει να ζωγραφίσει μια εικόνα και να κρατήσουν σύντομες σημειώσεις. Επίσης, γράφει στον πίνακα τους όρους «τεχνική», «μέσα», «αγιογράφος», «εικόνα».

Μετά την προβολή των βίντεο δίνεται χρόνος στους μαθητές, εμπνεόμενοι από τους όρους αυτούς και από το περιεχόμενο των βίντεο, να φανταστούν, να εκπροσωπήσουν και να υποδυθούν με τα μέλη της ομάδας τους έναν αγιογράφο, το προφίλ του οποίου θα σκιαγραφήσουν σε σύντομο χρόνο απαντώντας στα ερωτήματα: α) «πώς αποφάσισα να γίνω αγιογράφος», β) «πώς νιώθω όταν ζωγραφίζω μια εικόνα», γ) «τι θέλω να πετύχω με τα μέσα και την τεχνική που χρησιμοποιώ», δ) «τι είδους μηνύματα θέλω να μεταδίδω στον κόσμο που βλέπει τις εικόνες μου». Οι μαθητές εργάζονται χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες (τρεις πενταμελείς και μία εξαμελής), σύμφωνα με τον μήνα γέννησής τους, τρόπο που ακολουθούν από την έναρξη της Θ.Ε. 1., καθώς έχει αποδειχθεί λειτουργικός για τη συνεργασία των μελών κάθε ομάδας.

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα έχει ως στόχο, οι μαθητές αξιοποιώντας τις πληροφορίες των βίντεο, να μπουνε για λίγο στο ρόλο του αγιογράφου και να συναισθανθούν την ξεχωριστή «ταυτότητά» του σε σχέση με τους άλλους ζωγράφους, καθώς και την ιδιαιτερότητα του σκοπού και του αποτελέσματος της τέχνης του.

Στο τέλος της ώρας κάθε ομάδα παρουσιάζει τον αγιογράφο της με θεατρικό τρόπο. Ο εκπρόσωπος-παρασταστής σε ρόλο αγιογράφου φοράει ή κρατάει κάτι (ένα καπέλο, ένα πινέλο) – τα αντικείμενα αυτά τα παρέχει η καθηγήτρια, προκειμένου να ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους αλλά και για να αποδώσει καλύτερα το προφίλ που αποφάσισε να του δώσει η ομάδα του. **(χρόνος εργασίας των ομάδων 10' και χρόνος παρουσίασης για την κάθε ομάδα περίπου 4')**

Στη συνέχεια, η καθηγήτρια προκαλεί σύντομη συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης θέτοντας στους μαθητές το ερώτημα «πιστεύετε ότι ο αγιογράφος διαφέρει από έναν άλλο ζωγράφο και γιατί;». Κάθε μαθητής εκφράζει προφορικά και με συντομία την άποψή του ενώ η καθηγήτρια σημειώνει στον πίνακα τις απόψεις που ακούγονται. Η συγκεκριμένη διαδικασία προσφέρεται για έλεγχο επίτευξης του στόχου της δραστηριότητας. **(χρόνος περίπου 10')**

Ρόλος μαθητών: οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες, ανταλλάσσουν απόψεις και συνεργάζονται μεταξύ τους, ακολουθούν τις οδηγίες και συμβουλές της καθηγήτριας, κάνουν χρήση σημειώσεων που έχουν κρατήσει παρακολουθώντας τα βίντεο, αναπτύσσουν τη φαντασία τους, μπαίνουν στη θέση ενός αγιογράφου.

Ρόλος της καθηγήτριας: υποστηρίζει τις ομάδες, καθοδηγεί, συμβουλεύει, υπενθυμίζει το χρόνο, επιλύει απορίες, κατευθύνει τη συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης.

2η Διδακτική ώρα /εργαστήριο Πληροφορικής/ χρόνος 45'/Δραστηριότητα 2ης διδακτικής ώρας: επεξεργασία, ταξινόμηση βοηθητικού υλικού, συμπλήρωση εννοιολογικού χάρτη αξιοποιώντας ψηφιακά εργαλεία.

Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διδακτικής ώρας οι μαθητές κάθονται ανά δύο μπροστά σε έναν Η/Υ (τρεις σε μια περίπτωση, καθώς είναι 21 στο σύνολο) και υλοποιούν μια δραστηριότητα στο εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου ακολουθώντας τις οδηγίες που τους δίνονται σε φύλλο εργασίας, αποθηκευμένο στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ της δυάδας/τριάδας τους σε ειδικό φάκελο με το όνομα «Θρησκευτικά Β'». Εκεί βρίσκουν και το βοηθητικό υλικό που τους παρέχεται από την καθηγήτρια καθώς και τους συνδέσμους/πηγές από όπου θα αναζητήσουν μέσω του διαδικτύου επιπλέον υλικό, προκειμένου να συμπληρώσουν και να επεκτείνουν τον

ιστό του εννοιολογικού χάρτη που τους δίνεται στο ήδη εγκατεστημένο περιβάλλον του CmapTools και πάλι στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ τους. Απαιτείται από πολύ καλό έως καλό επίπεδο στη χρήση των ΤΠΕ από την πλευρά των μαθητών. Η παρουσία του καθηγητή/καθηγήτριας της Πληροφορικής μπορεί να συμβάλει επικουρικά και αποτελεσματικά στην υλοποίηση της δραστηριότητας. Ο εννοιολογικός χάρτης αφορά στις δύο βασικές σχολές βυζαντινής αγιογραφίας, την Κρητική Σχολή και τη Μακεδονική Σχολή. Εικόνες, κείμενα, βίντεο που αναζητούν από το διαδίκτυο τους βοηθούν να βρουν πληροφορίες για τους ιδρυτές/εκπροσώπους των σχολών αυτών, για τα βασικά χαρακτηριστικά της τεχνοτροπίας τους, για τους τρόπους όπου μπορεί κανείς σήμερα να δει από κοντά αντιπροσωπευτικές των εν λόγω σχολών εικόνες, π.χ. μουσεία, ναούς, μοναστήρια.

Το κοινό αντικείμενο εργασίας που έχουν οι μαθητές κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας προσφέρει τη δυνατότητα ποικιλίας αποτελεσμάτων επί του ίδιου αντικειμένου.

Ρόλος μαθητών: οι μαθητές εργάζονται σε δυάδες, σε μια περίπτωση σε τριάδα, αναζητούν και ταξινομούν το υλικό τους, ακολουθούν τις οδηγίες και συμβουλές της καθηγήτριας, κάνουν χρήση του βοηθητικού υλικού που τους παρέχει, επιλέγουν υλικό που βρίσκουν από το διαδίκτυο και επινοούν τον τρόπο που θα παρουσιάσουν τους καρπούς της αναζήτησής τους.

Ρόλος της καθηγήτριας: υποστηρίζει τις ομάδες, καθοδηγεί, συμβουλεύει ως προς την αναζήτηση υλικού στο διαδίκτυο (εικόνες, βίντεο), υπενθυμίζει το χρόνο, επιλύει απορίες.

Στην περίπτωση παρουσίας του καθηγητή ή της καθηγήτριας της Πληροφορικής, υπάρχει επιπλέον βοήθεια από την πλευρά του/της στη χρήση των ψηφιακών εργαλείων και εξοικονομείται χρόνος.

Οι ομάδες αποθηκεύουν τη δουλειά τους στο αρχείο της επιφάνειας εργασίας του Η/Υ τους με κάποιο όνομα που επιλέγουν από κοινού αλλά και στο USB τους - ειδοποιούνται από πριν ότι θα πρέπει να το έχουν μαζί τους για να αποθηκεύσουν την εργασία τους. Η καθηγήτρια διασφαλίζει, ώστε να μη χαθεί το περιεχόμενο των εργασιών των μαθητών, καθώς αυτό παρουσιάζεται στην επόμενη συνάντησή τους.

3η διδακτική ώρα/εργαστήριο Πληροφορικής / χρόνος 45΄ – Συνέχεια δραστηριότητας της 2ης διδακτικής ώρας - παρουσίαση εργασίας των μαθητών και ανατροφοδότηση – Χρόνος 45΄.

Κατά την τρίτη διδακτική ώρα οι μαθητές σε εννέα δυάδες και μία τριάδα, μέσω του εκπροσώπου τους, παρουσιάζουν τις εργασίες τους – χρόνος παρουσίασης περίπου 4΄. Έχουν αποθηκεύσει στο USB τους την εργασία και την παρουσιάζουν στην ολομέλεια με τη βοήθεια του βιντεοπροβολέα. Στη συνέχεια γίνεται ανατροφοδότηση, την πορεία της οποίας κατευθύνει η καθηγήτρια. Κατά την παρουσίαση των εργασιών η καθηγήτρια θέτει ερωτήματα για τον τρόπο που δούλεψαν, τις δυσκολίες που συνάντησαν. Επίσης, τους προκαλεί να αναφέρουν ποια από τις δύο σχολές τους εντυπωσίασε και γιατί.

Κατά τη δραστηριότητα αυτή ελέγχεται η ικανότητα των μαθητών να συνεργάζονται, να παρακολουθούν ενεργητικά, να επεξεργάζονται και να ταξινομούν το υλικό τους, να αναζητούν στοχευμένα τις πληροφορίες τους από το διαδίκτυο και να αποκτούν μέσα από αυτή τη διαδικασία τις γνώσεις που τους ενδιαφέρουν, να επινοούν τον τρόπο παρουσίασης της εργασίας τους, να χρησιμοποιούν ψηφιακά εργαλεία, να αναπτύσσουν

δεξιότητες νέου γραμματισμού, να δείχνουν με παραδείγματα την εξοικειώσή τους με τη βυζαντινή εικόνα μέσα από τη γνωριμία τους με βασικούς σταθμούς της βυζαντινής τέχνης της εικονογραφίας, να εκφράζουν την προτίμησή τους σε κάποιον από αυτούς τους σταθμούς με επιχειρήματα.

Β΄ φάση μ-σεναρίου - 4η διδακτική ώρα, «Θεολογία της εικόνας»

4η διδακτική ώρα/εργαστήριο Πληροφορικής/χρόνος 45΄/ Δραστηριότητα 4ης διδακτικής ώρας (ανάλυση εικόνας και θεολογική εμβάθυνση) - αναστοχασμός

Κατά την 4η διδακτική ώρα που έχει τίτλο «Θεολογία της εικόνας» οι μαθητές, χρησιμοποιώντας τις πηγές που χρησιμοποίησαν στην προηγούμενη δραστηριότητα, αναζητούν στο διαδίκτυο μια εικόνα της επιλογής τους, είτε από την Κρητική είτε από τη Μακεδονική σχολή αγιογραφίας, την οποία στη συνέχεια καλούνται να την αναλύσουν και να εμβαθύνουν θεολογικά πάνω σε αυτή, απαντώντας σε μια σειρά από ερωτήματα που τους δίνονται σε φύλλο εργασίας. Το φύλλο εργασίας περιλαμβάνεται σε φάκελο της επιφάνειας εργασίας του Η/Υ που αναλογεί σε κάθε ομάδα. Εργάζονται σε τέσσερις ομάδες (τρεις πενταμελείς και μία εξαμελής), στο εργαστήριο της Πληροφορικής. Ο φάκελος έχει τίτλο «Ανάλυση εικόνας, Θρησκευτικά Β΄». Εκτός από το φύλλο εργασίας περιλαμβάνει τις οδηγίες υλοποίησης της δραστηριότητας και βοηθητικό υλικό (Σύμβολο της πίστης με το κείμενο στο πρωτότυπο και δίπλα η μετάφρασή του). Κάθε ομάδα, σύμφωνα με τις οδηγίες του φύλλου εργασίας, ανοίγει ένα αρχείο word με τίτλο της επιλογής της και γράφει εκεί το κείμενό της, ώστε να μπορεί να το επεξεργαστεί εύκολα και με ταχύτητα, αλλά και για να διευκολύνει την ολομέλεια να το παρακολουθήσει, αφού θα προβληθεί κατά την παρουσίαση της εργασίας της ομάδας μέσω του βιντεοπροβολέα. Αποθηκεύει το συγκεκριμένο αρχείο σε USB stick.

Κατά τη συγκεκριμένη δραστηριότητα ελέγχεται αν οι μαθητές μέσα από τη διαδικασία της γίνονται «μικροί κριτικοί τέχνης» που μπορούν:

- α) να ανακαλύπτουν τη σύνδεση της βυζαντινής τέχνης με τη χριστιανική πίστη,
- β) να διακρίνουν την παρουσία του «ιερού» και τον αιτιώδη ρόλο του στην τέχνη και στον πολιτισμό,
- γ) να αναγνωρίζουν στις βυζαντινές εικόνες, κατά το δυνατόν, την αποτύπωση της μαρτυρίας και της εσχατολογικής προσδοκίας της Εκκλησίας. (χρόνος εργασίας των ομάδων 15΄, χρόνος παρουσίασης της εργασίας τους, ανά ομάδα 5΄)

Ρόλος μαθητών:

Οι μαθητές συνεργάζονται με τα μέλη της ομάδας τους, επιλέγουν το υλικό τους, σε ένα αρχείο word καταγράφουν τις πληροφορίες που στηρίζουν την ανάλυση της εικόνας τους και τη θεολογική τους εμβάθυνση πάνω σε αυτή. Ο εκπρόσωπος της ομάδας παρουσιάζει την εργασία της ομάδας ενώ οι υπόλοιποι συμμαθητές παρακολουθούν, ώστε να κατανοήσουν τη σκέψη της ομάδας κατά την παρουσίαση της εργασίας της.

Ρόλος καθηγήτριας:

Η καθηγήτρια, κατά την έναρξη της ώρας, δίνει στους μαθητές οδηγίες για τον τρόπο που θα εργαστούν. Ο ρόλος της κατά τη διάρκεια εργασίας των ομάδων είναι υποστηρικτικός, τους θυμίζει τον χρόνο, επιλύει τις απορίες τους.

Αναστοχασμός:

Κατά το τελευταίο δεκάλεπτο της 4ης διδακτικής ώρας, στο πλαίσιο του αναστοχασμού, η καθηγήτρια καλεί τους μαθητές, ο καθένας ξεχωριστά, να υλοποιήσει τα δύο τελευταία σημεία από το φύλλο εργασίας που τους έχει δοθεί. Κατά το

στάδιο αυτό ελέγχεται η επίτευξη του γενικού σκοπού του μ-σεναρίου που είναι να κατανοήσουν οι μαθητές πως η τέχνη της βυζαντινής εικόνας έχει ξεχωριστή σημασία, διότι είναι άρρηκτα δεμένη με τη χριστιανική θεολογία και πως η βυζαντινή εικόνα διδάσκει στον πιστό βασικές διδασκαλίες του χριστιανισμού.

1. Βυζαντινή εικόνα και πίστη

Κάθε μαθητής γράφει σε χρωματιστό χαρτάκι το συμπέρασμά του από το μάθημα των τεσσάρων αυτών διδακτικών ωρών σχετικά με την ιδιαίτερη αξία της βυζαντινής εικόνας στο θέμα της πίστης.

Ξεκινά με τη φράση: «Κατά τη γνώμη μου η βυζαντινή εικόνα έχει ιδιαίτερη αξία για τον πιστό διότι».

Καρφιστώνει το χρωματιστό χαρτάκι πάνω στην άσπρη κόλλα του πίνακα.

2. Ο ζωγράφος που υποδύθηκα.

Κάθε μαθητής θυμάται τον αγιογράφο που υποδύθηκε η ομάδα του στην αρχή του μαθήματος. Αναρωτιέται αν οι εικόνες που ζωγραφίζει διδάσκουν κάτι από τη χριστιανική πίστη. Γράφει σε λευκό χαρτάκι ποια από αυτές που έχει ζωγραφίσει είναι η αγαπημένη του και τι διδάσκει.

Ρίχνει το λευκό χαρτάκι στο μαύρο κουτί της έδρας.

2.2 Φύλλα Εργασίας

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1ης διδακτικής ώρας

Χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες, σε τρεις πενταμελείς και μία εξαμελή, όπως είστε χωρισμένοι βάσει του μήνα γέννησής σας από την αρχή της Θ.Ε.1., εργάζεστε συνεργατικά με τα μέλη της ομάδας σας ως εξής:

- Εμπνεόμενοι από τους όρους «μέσα», «αγιογράφος», «εικόνα» που είναι γραμμένοι στον πίνακα καθώς και από το περιεχόμενο των βίντεο που παρακολουθήσατε, παριστάνετε έναν αγιογράφο που φαντάζεστε ότι εκπροσωπείτε με την ομάδα σας, του οποίου το προφίλ σκιαγραφείτε απαντώντας στα ερωτήματα: α) «πώς αποφάσισα να γίνω αγιογράφος», β) «πώς νιώθω όταν ζωγραφίζω μια εικόνα», γ) «τι θέλω να πετύχω με τα μέσα και την τεχνική που χρησιμοποιώ», δ) «τι είδους μηνύματα θέλω να μεταδίδω στον κόσμο που βλέπει τις εικόνες μου».

Κάθε ομάδα παρουσιάζει τον αγιογράφο της μέσω του εκπροσώπου της. Ο εκπρόσωπος-παραρρησιαστής κάνει την αυτοπαραουσίασή του με τρόπο, όσο το δυνατόν θεατρικό φορώντας κάτι που τον κάνει να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (παίρνει κάτι από τα αντικείμενα πάνω στην έδρα: καπέλα, πινέλα).

(Χρόνος εργασίας των ομάδων 10' και χρόνος παρουσίασης για την κάθε ομάδα 4').

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2ης διδακτικής ώρας.

- Εργάζεστε συνεργατικά με τον διπλανό σας, όπως κάθεστε στην τάξη (σε δυάδες και μία τριάδα) και ακολουθείτε τις εξής οδηγίες:
- Στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ σας υπάρχει βοηθητικό υλικό στον φάκελο με την ονομασία «Θρησκευτικά Β'», συγκεκριμένα, στο αρχείο «Βοηθητικό υλικό» και στο αρχείο με το όνομα «Σύνδεσμοι βοηθητικού υλικού». Επίσης, υπάρχει ένας εννοιολογικός χάρτης στην επιφάνεια εργασίας σας, σε περιβάλλον Smart Tools, με το όνομα «Η βυζαντινή εικόνα».
- Σε συνεργασία με τον διπλανό σας (τους διπλανούς στην περίπτωση της τριάδας) θα πρέπει να συμπληρώσετε τον εννοιολογικό χάρτη έχοντας υπόψη το βοηθητικό

υλικό σας και τις πληροφορίες από το διαδίκτυο που θα βρείτε πατώντας στους συνδέσμους που σας δίνονται στο φύλλο εργασίας. Το υλικό σας θα το επεξεργαστείτε και θα το ταξινομήσετε, ώστε στη συνέχεια με βάση αυτό να συμπληρώσετε και να εμπλουτίσετε τον εννοιολογικό χάρτη που θα βρείτε στο περιβάλλον του SmartTools στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ σας με το όνομα «Η βυζαντινή εικόνα».

Οδηγίες συμπλήρωσης εννοιολογικού χάρτη:

Συμπληρώνετε τα κουτάκια που έχουν ερωτηματικό. Όπου θεωρείτε ότι υπάρχει δυνατότητα, επεκτείνετε τον ιστό του εννοιολογικού χάρτη πάνω στα θέματα των κουτιών αυτών προσθέτοντας σε αυτά άλλα κουτιά-κλαδιά στον ιστό τους. Εμπλουτίζετε όσα κουτιά συμπληρώνετε και όσα επεκτείνετε με πληροφορίες από εικόνες, κείμενα, βίντεο που αναζητάτε στο διαδίκτυο και στις πηγές βοηθητικού υλικού που ακολουθούν παρακάτω.

Η εργασία σας αφορά στις δύο βασικές σχολές βυζαντινής αγιογραφίας:

Α) την Κρητική Σχολή και Β) τη Μακεδονική Σχολή.

- Θα πρέπει με πνεύμα συνεργασίας να βρείτε, χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο και τις πηγές βοηθητικού υλικού, τους ιδρυτές/εκπροσώπους των σχολών αυτών, τα βασικά χαρακτηριστικά της τεχνοτροπίας τους, τους τόπους όπου μπορεί κανείς σήμερα να δει από κοντά εικόνες των σχολών αυτών, π.χ. μουσεία, ναούς, μοναστήρια, και, τέλος να αναφέρετε παραδείγματα εικόνων που έχουν βρεθεί και έχουμε τη δυνατότητα να τις δούμε από κοντά.

Σύνδεσμοι/πηγές βοηθητικού υλικού:

- Διαδίκτυο, ως περιβάλλον αναζήτησης πληροφοριών (εικόνων, βίντεο κ.ά.) για τη συμπλήρωση και τον εμπλουτισμό του εννοιολογικού χάρτη.
- Ιστότοποι:
 - Μάθημα 18. «Οι άγιες εικόνες, έκφραση της πίστης»), ιστότοποι:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/896,3324/>
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/98/794,2895/>
 - Μάθημα 19, «Εικονομαχία, μια τραγωδία που συγκλόνησε την εκκλησία», σσ. 74-76, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
 - Μάθημα 20, «Εκκλησιαστική τέχνη Α': ναοδομία και αγιογραφία», σσ. 78-81, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
 - Μάθημα 14. «Αιρέσεις: Εσωτερική πληγή της Εκκλησίας, Κείμενο: ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ, σ. 56, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
- Ηλεκτρονικά λεξικά για αναζήτηση λημμάτων (http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides, Wikiλεξικό – ψηφιακό λεξικό σε περιβάλλον web 2), ως περιβάλλοντα εργασίας για αναζήτηση πληροφοριών.

- Εννοιολογικός χάρτης

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3ης διδακτικής ώρας (Παρουσίαση των εργασιών της 2ης διδακτικής ώρας- ανατροφοδότηση, χρόνος 45΄)

- Ανά δυάδες (εννέα δυάδες) και μία τριάδα, όπως είστε χωρισμένοι και εργαστήκατε κατά την προηγούμενη διδακτική ώρα, παρουσιάζετε στην ολομέλεια τις εργασίες σας μέσω του εκπροσώπου σας – χρόνος παρουσίασης περίπου 4΄.
- Με το USB stick στο οποίο έχετε αποθηκευμένη την εργασία σας παρουσιάζει ο εκπρόσωπός σας στην ολομέλεια τον συμπληρωμένο εννοιολογικό χάρτη με τη βοήθεια του βιντεοπροβολέα.

Στη συνέχεια γίνεται ανατροφοδότηση, την πορεία της οποίας κατευθύνει η καθηγήτρια. Κατά την παρουσίαση των εργασιών η καθηγήτρια θέτει ερωτήματα για τον τρόπο που δούλεψαν, τις δυσκολίες που συνάντησαν. Επίσης, τους προκαλεί να αναφέρουν ποια από τις δύο σχολές τους εντυπωσίασε και γιατί.

- Ανατροφοδότηση: Θα πρέπει μετά την παρουσίαση να είστε έτοιμοι να απαντήσετε στα ερωτήματα:

1) Με ποιο τρόπο εργαστήκατε, 2) Τι σας δυσκόλεψε; 3) Ποια σχολή σας εντυπωσίασε και γιατί. Στα ερωτήματα θα απαντά ο εκπρόσωπος της ομάδας, αφού πρώτα θα έχετε συνεννοηθεί για τις απαντήσεις σας. Επιπλέον ο εκπρόσωπός σας θα επιλύει απορίες των συμμαθητών σας.

Χρόνος παρουσίασης και ανατροφοδότηση για κάθε ομάδα 4΄.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4ης διδακτικής ώρας

Χωρισμένοι σε ομάδες, σε τρεις πενταμελείς και μία εξαμελή, ακολουθείτε τα εξής βήματα:

- Σε συνεργασία με τα μέλη της ομάδας σας επιλέγετε μία εικόνα από τις σχολές που γνωρίσατε κατά τη δραστηριότητα με τον εννοιολογικό χάρτη και την τοποθετείτε στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ που είναι συνδεδεμένος με τον βιντεοπροβολέα, με όνομα της επιλογής σας.
 - Σε ένα αρχείο word που θα αποθηκεύετε στην επιφάνεια εργασίας του Η/Υ της ομάδας σας να αναπτύξετε ένα κείμενο όπου θα αναλύετε την τεχντροπία της εικόνας που επιλέξατε και να εμβαθύνετε θεολογικά ως προς αυτή. Τα ακόλουθα ερωτήματα θα σας βοηθήσουν και στα δύο σκέλη της συγκεκριμένης δραστηριότητας:
 - α) Τι χρώματα χρησιμοποιεί ο αγιογράφος; Γιατί επιλέγει τα συγκεκριμένα;
 - β) Γιατί δεν αποδίδει το εικονιζόμενο πρόσωπο όπως είναι στην πραγματικότητα;
 - γ) Ποια είναι η έκφραση του προσώπου που εικονίζεται; (χαμογελάει, είναι σοβαρό;)
 - δ) Τι προσπαθεί να πετύχει ο αγιογράφος με αυτή την έκφραση;
 - ε) Ποιο μήνυμα φαντάζεστε ότι ο αγιογράφος στέλνει με το έργο του και με ποια χριστιανική διδασκαλία μπορεί να έχει σχέση αυτό. *Θα σας βοηθήσει το κείμενο του Συμβόλου της Πίστης το οποίο θα βρείτε στο βοηθητικό υλικό που υπάρχει στο αρχείο της επιφάνειας εργασίας του Η/Υ σας με το όνομα «Ανάλυση εικόνας, Θρησκευτικά Β'». (χρόνος εργασίας των ομάδων 15')
 - Παρουσίαση της εργασίας των ομάδων. Ο εκπρόσωπος της ομάδας παρουσιάζει, κατόπιν συνεννόησης με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του το κείμενο του αρχείου word το οποίο μεταφέρει στον Η/Υ που συνδέεται με τον βιντεοπροβολέα (χρόνος παρουσίασης για κάθε ομάδα 5').
 - Ο καθένας ξεχωριστά, γράφει σε χρωματιστό χαρτάκι το συμπέρασμά του από το μάθημα των τεσσάρων αυτών διδακτικών ωρών για την ιδιαίτερη αξία της βυζαντινής εικόνας στο θέμα της πίστης.
Ξεκινά με τη φράση: «Κατά τη γνώμη μου η βυζαντινή εικόνα έχει ιδιαίτερη αξία για τον πιστό, διότι».
Καρφιτσώνει το χρωματιστό χαρτάκι πάνω στην άσπρη κόλλα του πίνακα. (χρόνος 5')
 - Κάθε μαθητής θυμάται τον αγιογράφο που υποδύθηκε με την ομάδα του στην αρχή του μαθήματος. Φορώντας τον ρόλο αυτό αναρωτιέται αν οι εικόνες που ζωγραφίζει διδάσκουν κάτι από τη χριστιανική πίστη. Γράφει σε λευκό χαρτάκι ποια από αυτές που έχει ζωγραφίσει είναι η αγαπημένη του και τι διδάσκει.
Ρίχνει το λευκό χαρτάκι στο μαύρο κουτί της έδρας. (χρόνος 5')
- Σύνδεσμοι/πηγές βοηθητικού υλικού:**
- Διαδίκτυο, ως περιβάλλον αναζήτησης πληροφοριών (εικόνων κλπ.)
 - Μάθημα 14. «Αιρέσεις: Εσωτερική πληγή της Εκκλησίας, Κείμενο: *ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ*, σ. 56, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
 - Χρήση υλικού και γνώσεων που αποκτήθηκαν στις τρεις προηγούμενες ώρες.

2.3 Υλικοτεχνική Υποδομή.

Αίθουσα Πληροφορικής, βιντεοπροβολέας, Η/Υ, USB stick.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

Οι μαθητές μαθαίνουν μέσα από τη διαδικασία ενός πολυτροπικού μαθήματος που διεξάγεται στην αίθουσα διδασκαλίας και στο εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου. Με την προβολή των βίντεο, την ενσυναίσθηση που επιτυγχάνεται μέσω της τεχνικής της υπόδυσης του αγιογράφου, με την εργασία σε ομάδες και, βέβαια, με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων, προκειμένου να υλοποιηθούν οι δραστηριότητες, το μάθημα διεξάγεται με ιδιαίτερα ελκυστικό τρόπο και οι μαθητές ανταποκρίνονται με πολλή όρεξη. Αναζητούν οι ίδιοι τις πληροφορίες τους στο διαδίκτυο, στοχευμένα, βάσει συνδέσμων και πηγών που τους υποδεικνύονται, τις αναλύουν, εμβραθύνουν σε αυτές, δημιουργούν, προβληματίζονται, αποκτούν τη γνώση αναζητώντας και ερευνώντας και εργαζόμενοι συνεργατικά επινοούν τον τρόπο παρουσίασης της εργασίας τους. Μέσω της διαδικασίας παρουσίασης των εργασιών στην ολομέλεια μαθαίνουν από τη δουλειά των συμμαθητών τους. Αναστοχάζονται πάνω σε ό,τι έμαθαν με κατευθυνόμενο από την καθηγήτρια διάλογο που λαμβάνει χώρα στην αίθουσα εργασίας (αίθουσα διδασκαλίας ή εργαστήριο Πληροφορικής) καθώς και μέσω της διαδικασίας κατά το τελευταίο δεκάλεπτο της 4ης διδακτικής ώρας (χρωματιστά χαρτάκια καρφιτσωμένα πάνω στη λευκή κόλλα του πίνακα και λευκά χαρτάκια μέσα στο μαύρο κουτί της έδρας). Μέσα από κάθε δραστηριότητα επιτυγχάνονται οι επιμέρους στόχοι του μ-σεναρίου ως προς το γνωστικό αντικείμενο και τη μαθησιακή διαδικασία καθώς και ο γενικός σκοπός του.

Βιβλιογραφικές Πηγές του σχεδίου

- Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά, Προγράμματα Σπουδών, Δημοτικό –Γυμνάσιο, ΦΕΚ 2104-19.06.2017, Υπουργείο Παιδείας Έρευνας και Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, σσ.77-80.
- www.edutv.gr/index.php/deyterobathmiahttp://photodentro.edu.gr/video/r/8522/320?locale=el
 - <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/322?locale=el>
 - <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/259?locale=el>
 - <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/318?locale=el>
 - <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/321?locale=el>
 - <http://photodentro.edu.gr/video/r/8522/320?locale=el>
- Μάθημα 18. «Οι άγιες εικόνες, έκφραση της πίστης», ιστότοποι:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/896,3324/>
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/98/794,2895/>
- Μάθημα 19, «Εικονομαχία, μια τραγωδία που συγκλόνισε την εκκλησία», σσ. 74-76, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
- Μάθημα 20, «Εκκλησιαστική τέχνη Α': ναοδομία και αγιογραφία», σσ. 78-81, ιστότοπος:
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>
http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides

- Μάθημα 14. «Αιρέσεις: Εσωτερική πληγή της Εκκλησίας, Κείμενο: *ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ*, σ. 56, ιστότοπος:

<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-C117/document/4be7e2797rys/524026c2blj9/524026e3381n.pdf>

- Επιμορφωτικό υλικό, Συνεδρίας 5, «Συνεργατικά και άλλα εργαλεία γενικής χρήσης», Συνεδρίας 6, «Μικροσενάρια (μ-σενάρια) και Μικροδραστηριότητες (μ-δραστηριότητες)», Συνεδρίας 8, «Εννοιολογική χαρτογράφηση», Συνεδρίας 4, «Διαδραστικά σχολικά βιβλία», Συνεδρίας 9 «Εφαρμογές ψηφιακών μέσων στη διδακτική πράξη», Συνεδρίας 11, «Ασφαλής χρήση το διαδικτύου και των ψηφιακών πόρων e-πολιτεότητα», Εισαγωγική Επιμόρφωση για την εκπαιδευτική αξιοποίηση ΤΠΕ (επιμόρφωση Β1 επιπέδου), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση, ΕΣΠΑ 2014-2020.